

УДК 338.48-6:615.8:061.25

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-2.12>

Давиденко І.В.

кандидат економічних наук, доцент,
завідувачка кафедри туристичного та готельно-ресторанного бізнесу,
Одеський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСТЕРНОЇ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ

У статті розглянуто особливості формування та організації кластерів медичного туризму в регіоні в сучасних економічних умовах. Кластер як новітня економічна система – це складний комплекс взаємозв'язків між підприємствами та організаціями, а у контексті туристичної сфери кластер об'єднує суб'єкти туристичної діяльності та забезпечує їх активний спільний розвиток. Проаналізовано один із спеціалізованих видів туризму – медичний туризм, який у силу своєї комплексної структури та міжгалузевого характеру гармонійно розвивається у форматі кластерної моделі. Представлено актуальну характеристику кластерів медичного туризму та головні особливості їх організації, які значною мірою спираються на особливості туристичного продукту як центрального ядра будь-якого виду туризму. Висвітлено проблему недостатньої кількості досліджень із теорії медичного туризму та безпосередньо кластерів медичного туризму, незважаючи на те що дана сфера активно розвивається на практиці та приносить прибуток економікам країн світу.

Ключові слова: туризм, медичний туризм, кластер, кластерна модель, організація діяльності, туристичний продукт, міжгалузєва діяльність.

ОСОБЕННОСТИ КЛАСТЕРНОЙ МОДЕЛИ ОРГАНИЗАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СФЕРЕ МЕДИЦИНСКОГО ТУРИЗМА

Давыденко И.В.

В статье рассмотрены особенности формирования и организации кластеров медицинского туризма региона в современных экономических условиях. Кластер как новейшая экономическая система – это сложный комплекс взаимосвязей между предприятиями и организациями, а в контексте туристической сферы кластер объединяет субъекты туристической деятельности и обеспечивает их активное совместное развитие. Проанализирован один из специализированных видов туризма – медицинский туризм, который в силу своей комплексной структуры и межотраслевого характера гармонично развивается в формате кластерной модели. Раскрыты актуальная характеристика кластеров медицинского туризма и главные особенности их организации, которые в значительной степени опираются на особенности туристического продукта как центрального ядра любого вида туризма. Освещена проблема недостаточного количества исследований по теории медицинского туризма и непосредственно кластеров медицинского туризма, несмотря на то что данная сфера активно развивается на практике и приносит прибыль экономикам стран мира.

Ключевые слова: туризм, медицинский туризм, кластер, кластерная модель, организация деятельности, туристический продукт, межотраслевая деятельность.

FEATURES OF THE CLUSTER MODEL ACTIVITY ORGANIZATION PROCESS BASED ON THE MEDICAL TOURISM SPHERE

Davydenko Iryna

The article discusses the features of the formation and organization of medical tourism clusters in the region during modern economic conditions. The cluster as the latest economic system is a complex set of relationships between enterprises and organizations. In the context of the tourism sector, the cluster unites the subjects of tourism activities and ensures their active joint development. This collaboration helps businesses to achieve their expectations and financial results, successfully implement their own innovative developments, invest financially effectively, and give the state and regions a number of competitive advantages. The tourism cluster should be considered as a specific economic mechanism for the interaction of tangible and intangible enterprises, social and tourism enterprises, which profit from the provision of tourist services. The work analyzes one of the specialized type of tourism – medical tourism, which, due to its complex structure and intersectoral nature, harmoniously enters in the format of a cluster model. The article presents medical tourism as a system of relationships that arise in the collaboration of the health services and hospitality industry, as well as the medical product, within national and world markets, which involves the movement of a person or group of persons to meet their wide-ranging needs medical services. The text discloses actual characteristic of medical tourism clusters and the main features of their organization, which are largely based on the features of the tourism product as the central core of any type of tourism. The problem of insufficient research on the theory of medical tourism and especially clusters of medical tourism is high-

lighted, and the fact that this area is actively developing in practice and brings profit to the economies of the world is strictly pointed. This investigation on the features of the cluster of medical tourism organization can be used as an additional instruction during the study and application of cluster theory in practice. At the same time, medical tourism has been successfully developing for many years and generating significant profits. Further structural development requires a foundation in the form of scientific research and theoretical integrity.

Keywords: tourism, medical tourism, cluster, cluster model, organization of activity, tourist product, inter-branch activity.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси останніх років призвели до значних економічних змін, у тому числі поширили негативний вплив навколишнього середовища на демографічні показники та, зокрема, на здоров'я населення. Ситуація, що склалася, примушує все більше людей звертатися до медичних закладів не тільки у місцях постійного проживання, а й за їх межами, що є основою для активного розвитку медичного туризму, а також створення кластерів медичного туризму як інноваційної форми організації туристичної діяльності у регіоні. За таких умов важливим є вивчення та систематизація знань у сфері кластеризації та туристичного бізнесу для успішної та впорядкованої економічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні та зарубіжні вчені багато уваги приділяють проблемі кластеризації різних видів туризму та організації нових кластерів. До головних дослідників даної сфери відносяться: М.П. Войнаренко, Л.М. Кирилук [4], О.Л. Михайлюк [2], Ю.О. Ніколаєва [3], Г.Ю. Щекін [1].

Постановка завдання. Метою дослідження є використання наявних знань із теорії формування економічних кластерів для виділення особливостей та специфічних боків організації кластерів медичного туризму в регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Науковий прогрес забезпечує подальший розвиток нових та інноваційних медичних методів, і люди продовжують подорожувати у пошуках найкращого лікування для збереження свого здоров'я. Дана тенденція потребує поглибленого вивчення усіх аспектів медичного туризму.

Незважаючи на масовий характер явища та його активний розвиток, усе ще немає єдиної думки щодо сутності медичного туризму. Зазвичай поняття «лікувальний туризм», «оздоровчий туризм» та «медичний туризм» уживають як синоніми або як загальне явище.

Для конкретного визначення поняття «медичний туризм» можна розглянути його як систему та як підсистему. Виступаючи як підсистема, медичний туризм є одним із видів лікувально-оздоровчого туризму поряд з оздоровчим та санаторно-курортним туризмом. У даному разі медичний туризм можна розглянути як міграцію людей із місця їх постійного проживання для отримання широкого спектру медичних послуг.

У більш широкому сенсі медичний туризм розглядається як окрема система. За таких умов медичний туризм являє собою систему відносин, що виникають у колаборації сфери медичних послуг та індустрії гостинності, а також медичного продукту в рамках національного та світового ринків, яка передбачає переміщення особи або групи осіб для задоволення своїх потреб в отриманні широкого спектру медичних послуг (пакету планових процедур або складних спеціалізованих операцій), а також медичного персоналу й обладнання (діагностичного та операційного).

Таке комплексне та складне поняття дає можливість проаналізувати зв'язки, елементи та підсистеми медичного туризму.

По-перше, це саме ринок медичних послуг, який включає у себе медичні установи, науково-дослідні інститути медичного напрямку, санаторно-курортні організації, приватних лікарів, окремих осіб, що займаються реабілітацією та відновленням. По-друге, це ринок готельних послуг, що також охоплює санаторно-курортні установи. По-третє, це туристичні агентства, що займаються організацією подорожей і контактують зі споживачами. По-четверте, це супутні послуги, без яких неможливо забезпечити повноцінну послугу: транспортні послуги, страхування, заклади ресторанного господарства, послуги зв'язку і т. д.

Ще один варіант визначення поняття «медичний туризм» і його місця у загальному туристичному комплексі надає у своїх дослідженнях Хелен Косбурн. Вона пропонує виділити оздоровчий туризм та медичний туризм у дві окремі групи. Оздоровчий туризм у даній класифікації передбачає відвідування різноманітних курортів і санаторних закладів та отримання широкого спектру процедур (терапевтичні, фітнес, релакс-програми).

Медичний туризм, своєю чергою, передбачає вирішення конкретної проблеми та отримання медичної допомоги у професійних закладах. Але, незважаючи на різні цілі, оздоровчий та медичний туризм можуть перетинатися та використовувати однакові кадри або методи лікування та профілактики.

Г.Ю. Щекін розглядає медичний туризм як організацію медичного обслуговування пацієнтів за кордонами країни їх постійного проживання. У вузькому сенсі медичний туризм традиційно розуміється як міграція до місць лікування, реабілітації та відпочинку до іншої країни або регіону. У цьому разі медичний туризм виступає підсистемою соціокультурного комплексу туризму, виходячи за межі соціального інституту медицини. У своєму дослідженні автор чітко розрізняє поняття «медичний туризм», «лікувальний туризм» та «оздоровчий туризм». Оздоровчий туризм об'єднує всі три види туризму. Лікувальний туризм включає рекреаційно-реабілітаційні види діяльності і медичний туризм, який поступово виділяється в особливий вид туристичної діяльності з виключно клінічною спрямованістю [1, с. 49].

Передумови для появи та виокремлення медичного туризму можна поділити на дві групи. Перша група – це економічні чинники, які включають підвищення страхових витрат на медичне обслуговування, вартість лікування, яка зазвичай нижча, ніж у регіоні проживання, зменшення витрат держави на гарантоване бюджетне медичне обслуговування. Друга група – це сукупність соціальних чинників, що включає невідповідність ціни та якості медичних послуг, їх обмеженість або неможливість отримання у місці проживання і т. д. Окрім

загального ефекту, який має медичний туризм, можна проаналізувати негативний та позитивний досвід, який отримує конкретна особа під час подорожі (табл. 1). Розглядаючи дану таблицю, можна дійти висновку, що до позитивних боків медичного туризму для пацієнтів належить менша вартість медичних послуг у вибраних країнах. Вартість може відрізнятись у столиці та в регіонах, може бути результатом різних курсів валют або іншим рівнем життя та економічним розвитком країни. Також для туриста можуть бути важливими рівень сервісу, що надається, і наявність широкого спектру різноманітних процедур та обладнання.

Найбільш популярними напрямками медичного туризму вважаються косметологія, стоматологія, фертильний туризм, а також кардіологія, онкологія і т. д. Одним із мотивів подорожі є бажання або необхідність здійснити операцію або процедуру, що є дуже рідкісною або є забороненою у країні проживання. Наприклад, до фертильного туризму відносяться пацієнти, що бажають зробити екстракорпоральне запліднення, скористатися донорством яйцеклітин або сперматозоїдів чи знайти сурогатну матір – такі процедури є забороненими у деяких країнах світу [2, с. 410].

Таким чином, медичний туризм як складна, спеціалізована сфера має значний потенціал для розвитку під час організації кластера. Метою створення туристичного кластера є поліпшення стабільності регіону, розвиток туристичної інфраструктури за рахунок синергетичного ефекту, який включає у тому числі підвищення ефективності роботи організацій та підприємств, що включені в туристичний кластер, підтримання інновацій і розвиток сучасних напрямів сфери туризму.

Організація туристичного кластера має можливість вирішити певні важливі проблеми, які включають:

- пріоритетний розвиток внутрішнього та в'їзного туризму в регіоні;
- раціональне використання наявного природного потенціалу;
- створення та розвиток високоефективного та конкурентоспроможного туристичного комплексу в регіоні;
- відображення історичного, культурного та духовного надбання народу;
- формування системи державного регулювання туристичної діяльності;
- розроблення маркетингової стратегії розвитку туристичного продукту і створення позитивного іміджу регіону як суто туристичного;
- підтримка розвитку різноманітних видів підприємництва в туристичній індустрії [3, с. 74].

Також варто зауважити, що створення туристичного кластера буде відрізнятись від створення промислового кластера. На створення кластерів у туризмі впливають такі чинники:

1. Специфіка формування та реалізації туристичного продукту, що безпосередньо залежить від нематеріального характеру продукту та особливостей його виробництва.

2. Географічне розташування туристичного продукту.

3. Доступ до використання унікальних туристично-рекреаційних ресурсів.

4. Створення туристичного продукту займаються передусім підприємства малого та середнього бізнесу [4, с. 338].

Основні особливості організації кластера медичного туризму зумовлені насамперед специфікою туристичної галузі:

– туристичний продукт споживається безпосередньо на місці надання туристичних та медичних послуг. Під час споживання виділяють матеріальну та нематеріальну взаємодію туриста з продуктом. До матеріальної взаємодії належить фізичне перебування людини у конкретному місці, до нематеріальної – враження, відчуття та досвід, які вона отримує;

– туристичний продукт є складним та багатокомпонентним, а в кооперації з медичною сферою ще більше розширюється. У його створенні беруть участь різноманітні постачальники, які відповідають за проживання, харчування, транспорт та анімацію. Під час організації кластера медичного туризму до процесу долучаються різноманітні медичні та оздоровчі заклади, спеціалісти та лікарі. Таким чином, успішно скоординувати всі складники можливо тільки у межах певної території;

– туристичні та медичні послуги надаються людьми, тому основними чинниками є професіоналізм та досвід персоналу, що працює з туристами. У разі медичного туризму дана особливість стає максимально важливою, адже від кваліфікації персоналу буде залежати не лише враження туристу, а й його здоров'я та життя;

– туристичні продукти є нематеріальними, тому на відміну від звичайних товарів їх неможливо відчутти або оцінити до моменту споживання. Таким чином, для туристичного кластера важливо працювати над брендом та іміджем свого регіону та привертати увагу потенційних туристів. У разі медичного туризму також дуже важлива довіра споживача, який не має можливості оцінити перспективи лікування одразу;

– туристичні послуги не придатні для зберігання, тому вільні номери у готелі або незайняті столи у ресторанах є втраченим прибутком. Важливим є вкладання коштів у рекламу та розповсюдження інформації про наявні послуги. У медичній сфері є дуже багато методів, процедур та заходів, але часто люди не знають про весь спектр послуг, що вони можуть отримати;

– попит на туристичні послуги є дуже еластичним. Інтереси та бажання туристів змінюються залежно від

Таблиця 1

Позитивні та негативні аспекти медичного туризму

Позитивні аспекти	Негативні аспекти
Вартість лікування	Незнайомі працівники
Високий рівень сервісу	Язиковий бар'єр
Широкий спектр послуг, що надаються	Відсутність рідних та знайомих
Можливість поєднання лікування, відпочинку і туризму	Супутні витрати
Повне, комплексне лікування	Ускладнена подальша консультація
Наявність унікальних методів лікування	Зміна вартості через значну кількість туристів

політичних, соціальних, технологічних чинників, моди та тенденцій. Туристичний кластер має постійно відстежувати напрями розвитку та підлаштовуватися під сучасні умови. Особливо важливо це у медичній сфері, де постійно робляться нові відкриття та впроваджуються інноваційні процедури;

– якщо аналізувати пропозицію на туристичному ринку, то вона є нееластичною. Готель не може вмістити більше гостей, аніж є вільних номерів. Таким чином, у туристичному кластері на перший план виходить кооперація між підприємствами для якісного обслуговування туристів та поліпшення іміджу регіону;

– туристичні послуги – непостійна одиниця. На якість їх надання впливають людський фактор, політичні та соціальні чинники, погодні умови і т. д. У туристичному кластері має бути досконала система підготовки кадрів, важливим є сертифікація та стандартизація послуг;

– інновації – це чинник, що забезпечує туристичному кластеру конкурентні переваги [5, с. 582].

Висновки з проведеного дослідження. Медичний туризм як сучасна туристична сфера має значний потенціал для розвитку, але наявних досліджень недостатньо для повного різнобічного аналізу, а наявні

роботи часто суперечать одна одній в основних поняттях та не мають загального погляду на проблеми. Водночас на практиці медичний туризм уже багато років успішно розвивається та приносить значні прибутки. Для подальшого структурного розвитку необхідний фундамент у вигляді наукових досліджень і теоретичної цілісності.

Щодо кластерної теорії, то вона теж є доволі сучасним поняттям в економіці, але вже представлена значною кількістю досліджень та теоретичних напрацювань. Можна визначити, що кластер – це динамічна інноваційна система, яка є потенційною основою для швидкого розвитку різних галузей. Особливо гармонійно кластерна теорія представлена в туристичній сфері, де для забезпечення успішного функціонування приймають участь багато підприємств та суб'єктів. Важливо розуміти, що для різних галузей кластерні системи виглядають по-різному, тому не варто виділяти єдиний універсальний кластер, його структура завжди буде залежати від галузі, в якій він представлений. Тому під час визначення характерних рис та структури кластера медичного туризму за базу необхідно приймати особливості організації туристичного продукту, що є основою туристичної галузі у цілому.

Список використаних джерел:

1. Щекин Г.Ю. Концептуализация феномена медицинского туризма в социологии медицины : автореф. ... д.с.н. : 14.02.05. Волгоград : ВолГМУ, 2013. 49 с.
2. Михайлюк О.Л. Перспективи розвитку медичного туризму в Одеському регіоні. *Економічні інновації*. 2016. Вип. 62. С. 408–417.
3. Давиденко І.В., Михайлюк О.Л. Механізми державного регулювання кластерної політики у туристичному бізнесі України. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 3(20). URL: http://www.easterneurope-bm.in.ua/journal/20_2019/12.pdf (дата звернення: 10.10.2019).
4. Ніколаєв Ю.О. Туристичні кластери в Україні. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. Вип. 4(47). С. 336–341.
5. Кирилук Л.М. Перспективи створення туристичних кластерів на території Поділля. *Геополітика і екогеодинаміка регіонів*. 2014. № 2(13). Т. 10. С. 580–584.

References:

1. Shchekin G. Y. (2013) *Konceptualizaciya fenomena medicinskogo turizma v sociologii mediciny* [Conceptualization of the phenomenon of medical tourism in the sociology of medicine]. Volgograd: VolGMU. (in Russian)
2. Mikhailuk O. L. (2016) *Perspektivi rozvitku medicnogo turizmu v Odeskomu regioni*. [Perspectives of development of medical tourism in the Odessa region]. *Ekonomichni innovaciyi*. Odesa: IPREEI NAN Ukraine, 62, 408–417. (in Ukrainian)
3. Davydenko I. V., Mikhailuk O. L. (2019) *Mehanizmi derzhavnogo reguluyannya klasternoyi politiki u turistichnomu biznesi Ukraini* [Mechanisms of state regulation of cluster policy in tourism business of Ukraine]. *Shidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya*. Retrieved from: http://www.easterneurope-bm.in.ua/journal/20_2019/12.pdf (accessed 10.10.2019).
4. Nikolaev Y. O. (2012) *Turistichni klasteri v Ukraini*. [Tourist clusters in Ukraine]. *Visnik socialno-ekonomichnih doslidzhen*, 4(47), 336–341.
5. Kirilluk L. M. (2014) *Perspektivi stvorennya turistichnih klasteriv na teritoriyi Podillya* [Prospects for creation of tourist clusters in Podillya]. *Geopolitika i ekogeodinamika regionov*, 580–584.

E-mail: davudenko.ivfme@gmail.com